

ДА ПЫТАННЯ ПРА АСАБЛІВАСЦІ ДАВАЕННАЙ БЕЛАРУСКАЙ
ПАЭЗІІ: А. МОРКАЎКА

УА "Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова",
г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь

Ужо ў самых ранніх вершах А.А. Моркаўкам было ўзнята пытанне пра тое, што з'яўляецца для чалавека сапраўднай каштоўнасцю. Так, у вершы "Я не маю роскашы чырвонцаў" аўтар да такіх каштоўнасцей адносіць не "медзь" і нават не "золата", а "ў сэрцы званы вечы" (г. зн. неаб'якавасць, імкненне спасцігнуць наваколле, магчыма – змяніць, палепшыць яго) і "пчолак-песень рой", якія належаць не столькі аўтару, колькі людзям.

Для паэтычнай манеры А. Моркаўкі характэрна выкарыстанне знешне простых, але на самой справе глыбокіх і шматзначных вобразаў-сімвалаў, і "расшыфроўка" аўтарскай задумы патрабуе адмовіцца ад "сацыяльна-палітычнага" падыходу да разгляду творчасці. Напрыклад, у вершы "Працуй" апошнія два радкі – *Дык дзякуй тым сардэчнае, / Хто рваў метал акоў* – трэба разумець

больш шырока, чым класавас змаганне або сацыяльнае вызваленне. Вобразы чорнай глебы, сусветнай глушы сімвалізуюць неадукаванасць, "неапрацаванасць" душы чалавека, з чаго лагічна вынікае агульны сэнс: пакуль у душы ёсць агонь, трэба працаваць на карысць чалавека, каб нарэшце настала "*радасць вечная / На шэрагі вякоў*".

У адносінах формы верша А. Моркаўка можа ісці на парушэнне рытмікі ў плане націскных і ненаціскных складоў. Акрамя таго, "адрэзкі" верша, якія рытмічна з'яўляюцца адным радком, могуць "разнасіцца" па розных строфах і выступаць у якасці самастойных, асобных радкоў, пра што сведчыць сама рыфма (прыкладам у гэтым выпадку можа паслужыць верш "Я жыў...").

На ўзроўні вобразаў у А. Моркаўкі можа адзначыць пэўныя паралелі з іншымі паэтамі пачатку ХХ стагоддзя, напрыклад, з М. Багдановічам. Напрыклад, у вершы "Сфінкс" ягіпецкія пяскі сімвалізуюць даўніну або вечнасць, што ўжо было выкарыстана М. Багдановічам у яго "Санец"; але А. Моркаўка напаўняе гэты вобраз-сімвал іншым сэнсам. У творы гучыць думка: вечнасць без спадзявання на якія-небудзь змены – гэта не літасць лёсу, а праклён.

Вершы А. Моркаўкі часта адзначаны некалькімі "слаямі" сэнсу, прычым у адным невялікім па памеры творы можа ўзнімацца некалькі пытанняў. Так, у вершы "З дарогі" не толькі адбываецца канстатацыя бязмежнасці, "бунтарства" думкі, немагчымасці яе стрымаць; прысутнічаюць ў гэтым вершы і ўласна дарожныя замалёўкі. Думкі "*як час ... дарогі атлялі*", што стварае ўражанне своеасаблівага адзінства вымярэнняў – часу і адлегласці (успрыманне адзінства, еднасці часу з дапамогай дарогі набывае асаблівую значнасць, калі ўзгадаць той факт, што паэт пасля 1930 г. "замаўчаў" на 10 год, да самага пачатку Вялікай Айчыннай вайны). У гэтым жа творы выкарыстоўваецца цікавая шматзначная дэталі: вясковая школа відавочна выклікае ў чытача асацыяцыю з арганізацыяй "Маладняк", за якой назірае ўжо прызнаны майстар паэтычнага слова:

Вось і школа, дзе дзірак няма,

Як няма і бязногіх сталоў,

Толькі з сцен назірае Купала

На кату маладняцкіх галоў. ("З дарогі")

Паэтычная манера А. Моркаўкі адзначана тым, што паэт далёка не заўсёды ўжывае словы, якія непасрэдна называюць асноўнае пачуццё, якое лягло ў аснову твора. Тым не менш гэта пачуццё, як

правіла, ўспрымаецца чытачом у поўнай ступені. Напрыклад, у вершы "Я ведаю гэта", прысвечаным роднай зямлі, паэт не ўжывае слоў накшталт "люблю", "шаную", "дарагі" і г.д., каб выказаць свае адносіны да роднага краю, але адчуванне неразрыўнай сувязі ўласнага жыцця з жыццём радзімы ясна прачытваецца ў апошніх двух радках верша:

Бо сэрца не ўмоўчыць аб знойдзенай долі,

Бо сэрца стукоча: край родны жыве! ("Я ведаю гэта")

Гаворачы ў вершы "Накрыліся хаты..." пра ўзаемаадносіны асобнага чалавека і сусвету, А. Моркаўка разглядае чалавека як кропку на расцятым белым свеце. Бурліваць і ціш – усё гэта радасць, якая ўзнікае ў той час, калі чалавек бачыць звычайныя малюнкi прыроды: сад, балота, дождж, траву. Тым самым выказваецца думка: сувязь з наваколлем (і нават шырэй – з сусветам) з'яўляецца і неабходнасцю для чалавека, і абавязковай умовай адчування паўнаты жыцця, асабістага шчасця.

Можна знайсці ў паэта і адбіткі ўплыву паэзіі С. Ясеніна. Напрыклад, у вершы "Прытулілася маўкліва да знямелае зямліцы..." асноўнымі пейзажнымі дэталямі выступаюць снег, месяц, бярозы; акцэнт пры гэтым робіцца не на ўласна апісанні наваколля, а на вобразах (асацыяцыях, думках, пачуццях, разважаннях, высновах), якія выклікае наваколле ў паэта і, як вынік, у чытача: *Думкі ж недзе пад дугою ў акіяне патанулі; Дык клянэ ж у гэту ночку думы сціслыя – і годзе. У вершы "І ў зацішшы, кажуць, ёсць навальы" аднасьць з прыродай увасабляецца ў вобразе шлюбу, што мімаволі вымушае ўгадаць ясенінскія радкі: *И, утратив скромность, одуревши в доску, / Как жену чужую, обнимал березку* ("Клен ты мой опавший..."). А. Моркаўка ў сваім вершы сцвярджае не вельмі папулярную з пункту гледжання тагачаснай ідэалогіі думку, што ў сэрцы чалавека могуць узнікаць пачуцці, ад якіх немагчыма (і не трэба!) пазбавіцца намаганнем волі.*

Трэба адзначыць, што А. Моркаўка быў адным з самых "незапалітаваных" паэтаў-"маладнякоўцаў"; яго паэтычнае крэда заключаецца не ў агляванні савецкай рэчаіснасці, а ў паэтыкафіласофскім асэнсаванні жыцця. Таму цалкам зразумела, што ёсць у паэта і вершы, прысвечаныя тэме кахання, хаця само гэта пачуццё не называецца (дарэчы, такое "неназванне" даволі характэрна для творчасці А. Моркаўкі, што мы ўжо адзначылі вышэй на прыкладдзе верша "Я ведаю гэта"). Прыкладам такіх вершаў служыць "Ёй сем-

наццаць"; важна, што раскрыць унутраны стан дапамагае апісанне наваколля і заклік, які гучыць у апошняй страфе:

І здаецца, што жыццём нясыты

Гэты квет, толькі ўстаўшы ад сну...

Ёй семнаццаць, а мне дваццаць пяты,—

Выйдзі ж — разам сустрэнем вясну! ("Ёй семнаццаць")

У якасці аднаго з сродкаў павышэння выразнасці паэтычнага маўлення А. Моркаўка выкарыстоўвае лексіку з агульным значэннем колеру, гуку. Цікава, што абедзве палітры – колеравая і гукавая – складаюцца з кантрасных складальных. Так, у адносінах колеру аўтар выкарыстоўвае *медзь, агонь, зорны, чорны, зорка, свінцовы, залаты, цёмна-паўднёвы* і інш.; гук перадаецца як *звон, песня, маўчанне, шэпт, шаласценне* і інш.

Абдумваючы найбольш важныя пытанні, А. Моркаўка выказвае і такую думку: сэнс жыцця далёка не толькі ў працы на карысць радзімы або ў змаганні за лепшую долю, але і ў тых пачуццях, якія "праецыруе", "выпраменьвае" чалавек на наваколле, а менавіта – у адчуванні любові. Так, не пакідаючы аніякіх варыянтаў тлумачэння, у вершы "Паў на калені дзень..." паэт гаворыць:

О, сэрца, дык палай!— свяча замрэ, згарыць,

І сонца цёплае замрэ між маку зор.

Пакуль жа ветры ткуць імкненні і дары,—

Прастру любоў на свет, як Млечны Шлях прасцёр.

("Паў на калені дзень...")

Паэтыка А. Моркаўкі адзначана наяўнасцю выказаў афарыстычнага характару, а таксама яркіх, незвычайных вобразаў, якія не зацямняюць аўтарскай задумы, а толькі праясняюць яе. Так, да афарызмаў можна аднесці першы радок-назву верша "І ў зацішышы, кажучь, ёсць навалы", выраз "важачь шчасце й болькі не адной вагою" (верш "Стукні ў дзверы"), сцвярджэнне "душу не скаваць" (верш "Хмель") і інш. Свежасць, незвычайнасць, трапнасць паэтычнага маўлення можна заўважыць у наступных выразках: *пчолак-песень рой* ("Я не маю роскошы чырвонцаў"); *расцяла неба ... шату сваю угары* ("Расцяла неба зорнае"); *б'юць галінак лёгкія цымбалы; пасцілае восень ложак* ("І ў зацішышы, кажучь, ёсць навалы"); *ліхтар іржавы месіць гушчу людской крупені* ("Агні спляліся ў дзіўных скоках") і інш.

Як заўважыў Ніл Гілевіч, "Аркадзь Моркаўка ўпэўнена заявіў пра сябе як паэт-мысьляр, аўтар моцных вершаў філасофскага

кніталту. Гэта – рэдкая якасьць" [2]. У спробе філасофскага асэнсавання чалавека як часткі сусвету, сцвярдзэнні еднасці ўсіх пакаленняў, мастацкім раскрыцці ўнутранага свету чалавека і заключаецца асноўная роля А. Моркаўкі ў літаратурным працэсе 20-х гадоў ХХ ст.

Літаратура

1. Моркаўка, А. Вершы / А. Моркаўка.– Мн.: Мастацкая літаратура, 1973.– 112 с.

2/ Гілевіч, Н. Пры крыніцах гаючае вады. Старонкі кнігі пра творцаў [Электронны рэсурс].– URL: [http://www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/hil28?Open Document](http://www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/hil28?Open+Document).– Дата доступу: 02.10.2012.